

(Mahabir Singh Sindhu, J.)

ਟੀ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਮਾਨ ਅਤੇ ਮਹਾਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਜੇ.ਜੇ

ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ- ਅਪੀਲਕਰਤਾ

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ- ਜਵਾਬਦਾਰਾ

2004 ਦਾ ਸੀਆਰਏ ਨੰ.ਡੀ-126-ਡੀ.ਬੀ

ਦਸੰਬਰ 4, 2017

ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860—S.302—ਕਤਲ—ਇਸਤਗਾਸਾ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ—ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ—ਇਹ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ—ਸ਼ਰਾਬ, ਬੋਤਲਾਂ ਜਾਂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਜਾਂ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟੁੰਬਲਰ ਦੀ ਕੋਈ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ - ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ - ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ।

ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ (ਐਕਸ.ਪੀ.ਐਕਸ.) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਸਾਇਨਾਈਡ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਸ ਨੇ ਪਿਲਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਸਾਮੱਗਰੀ ਸਬੂਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟੁੰਬਲਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਣ-ਉਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਸੀ ਜੋ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਸਟੀਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜੋ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.8 ਦੇ ਐਸ.ਆਈ.ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਵਸੂਲੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ।

(ਪਰਾ ੮)

ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ
ਵਕੀਲ ਸਨ।

ਵੀ.ਜੀ.ਜੌਹਰ, ਸ੍ਰੀ ਡੀ.ਏ.ਜੀ., ਪੰਜਾਬ।

ਮਹਾਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ, ਜੇ.

(1) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮਿਤੀ

6.12.2003 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਐਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ 500/- ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 120- ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਬੀ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ 500/- ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕੱਟਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਮੂਲ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(2) ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ 19.5.1993 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ (ਐਕਸ. ਪੀ.ਜੀ.) ਦੇ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦਾਦ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਚਚੇਰਾ ਭਰਾ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਸਰਪੰਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਬੀਜਣ ਲਈ ਸਰਪੰਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਪੁੱਤਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਮਦਾਸੀਆ, ਆਰ. /o ਪਿੰਡ ਦਾਦ ਦਿਹਾੜੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੱਲ੍ਹ 18.5.1993 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7.00 ਵਜੇ ਵਾਟਰ ਕੋਰਸ (ਖੁੱਲ੍ਹ) ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਸਰਪੰਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੀ ਥਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਕਰੀਬ ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਬੋਤਲ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਘਰੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਰਾਤ 8 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਰਾਮਦਾਸੀਆ ਪਿੰਡ ਦਾਦ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਸਰਦਾਰਾ ਦੀ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਿੰਘ, ਜੱਟ ਰ/ਓ ਦਾਦ, ਜੋ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੋਟਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਨੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਦਾ ਗਲਾਸ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਉਹ ਘਰੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ

ਸਟੀਲ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੈੱਗ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਉਹੀ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਹਿਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਇਕਦਮ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਕਰੂੰਬਲਣ ਲੱਗਾ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਦਾਦ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਭੱਜਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੜਫਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਘਰੋਂ ਟਰੈਕਟਰ-ਟਰਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਦੇ ਚਾਚਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ

(Mahabir Singh Sindhu, J.)
ਲੜਕੇ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ 8 ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਸੀ। . ਰਾਤ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਪਰ ਮੱਘਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲ ਗਏ ਹੋ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਪੀ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਆਨ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹੈ। ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।"

(3) PW8 SI ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, 19.5.1993 ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਸਦਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਧਾਰਾ 302/34 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ FIR ਸਾਬਕਾ PF ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੌਕੇ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਮੋਟਾ ਸਾਈਟ ਪਲਾਨ (ਐਕਸ. ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.8/ਬੀ) ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਜਾਂਚ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ 27.5.1993 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(4) ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧਾਰਾ 173 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਚਨਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ. ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ।

(5) ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ 10 ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ।

(6) ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਰੁਕ ਗਈ ਸੀ।

(7) ਧਾਰਾ 313 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(8) ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ।

(9) ਇਸ ਲਈ, ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ.

(10) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟੁੰਬਲਰ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

(11) ਰਾਜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਫੈਸਲਾ

ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿੱਲ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(12) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4 ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ (ਐਕਸ. ਪੀ.ਜੀ.) ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਭਰਾ ਵਜੋਂ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.10 ਸਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।

(13) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.5 ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4 ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.10 ਸਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੀਰੀ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਵੀ ਦਿਹਾੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। 18.5.1993 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 7.00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖਾਲ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਸ.

ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਰਫ ਕੈਰੋ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ 8 ਵਜੇ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਸਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈੱਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲਿਆ। ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੌੜਦੇ ਹੋਏ ਨੰਦ ਲਾਲ ਬੋਤਲ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ (ਪੀਡਬਲਯੂ 5) ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਟਰੈਕਟਰ-ਟਰਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। 19.5.1993 ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(14) ਪੀਡਬਲਯੂ.6 ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਘਰ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 17.5.1993 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 7.30/8.00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਧਾਰ 'ਤੇ ਵੇਚੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲੈਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਗੇ।

(15) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.7 ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 27.5.1993 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਸੀ. PW8 SI ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤਾ।

(16) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.8 ਦੇ ਐਸ.ਆਈ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ 19.5.1993 ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਗਸ਼ਤ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਵਿਖੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4 ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ, ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਸਾਈਟ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਲਈ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 27.5.1993 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(17) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.1 ਡਾ. ਯੂ.ਐਸ. ਸੂਚ, ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ, ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 19.5.1993 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 2.15 ਵਜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬੋਰਡ ਨੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸੱਟ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ. ਜਿਗਰ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਸਤਹ ਭੀੜੀ ਸੀ। ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ (ਐਕਸ.ਪੀ.ਐਕਸ.) ਦੀ

(Mahabir Singh Sindhu, J.)

ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਸਾਈਨਾਈਡ ਜ਼ਹਿਰ ਦੱਸਿਆ। ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ (ਐਕਸ.ਪੀ.ਐਕਸ.) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ 38.19 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਸਾਈਨਾਈਡ ਅਤੇ ਅਲਕੋਹਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਾਈਨਾਈਡ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪੇਟ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ। ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ, ਜਿਗਰ, ਤਿੱਲੀ, ਗੁਰਦੇ ਅਤੇ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਸਾਈਨਾਈਡ ਅਤੇ ਅਲਕੋਹਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਅਲਕੋਹਲ ਦੀ ਗਾੜ੍ਹਾਪਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ 74.75 ਮਿਲੀਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਮਿ.ਲੀ. ਸੰਤ੍ਰਿਪਤ ਘੋਲ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

(18) ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗਵਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਜ਼ਹਿਰ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੈਮੀਕਲ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰ (ਐਕਸ.ਪੀ.ਐਕਸ.) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਸਾਈਨਾਈਡ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਕਿਸ ਨੇ ਪਿਲਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਤਰਾਸਾ ਸਮੱਗਰੀ ਸਬੂਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟੁੰਬਲਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਣ-ਉਤਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਸੀ ਜੋ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਸਟੀਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜੋ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.8 ਦੇ ਐਸ.ਆਈ.ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਇਸਤਰਾਸਾ ਵਸੂਲੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ।

(19) ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.6 ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ 17.5.1993 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਕੁਝ ਰਕਮ ਲੈਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਨਾ, ਸੋਚਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਮੰਨਿਆ, ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਨੇ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਲੈਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਥਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ. ਕੇਵਲ ਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ, ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਦਾ ਡੱਬਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਡੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਕੇਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਇਸਤਰਾਸਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.6 ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਸੰਭਵ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

(20) ਪੀ.ਡਬਲਊ.5 ਜਗਦੀਸ਼ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ, ਸਾਗਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 18.5.1993 ਨੂੰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਬੋਤਲ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੈੱਗ ਪਰੋਸਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਖਾਣ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੇਸੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। PW5 ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਦੇਸੀ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਦੇਸੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(21) ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਖਰਾ ਦੱਸਿਆ। ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.5 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.10 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦ ਕਾਰਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 19.5.1993 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਈ। PW7 ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਜਿਹੜਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਅੰਤਰ ਵੀ ਇਸਤਰਾਸਾ ਦੇ ਕੇਸ 'ਤੇ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

(22) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਵਸਤੂਆਂ, ਭਾਵ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਟੁੰਬਲਰ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇਸੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੋਤਲ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜਾਂ ਸਟੀਲ ਦਾ ਟੁੰਬਲਰ। ਇਹ ਵੀ ਸਬੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿਖ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਵ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਦੀ ਕੋਈ ਪੂਰਵ ਵਿਚੋਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਦੇਸੀ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ ਅਣਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

(23) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਬਾਂਡ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

(24) ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।

ਸੰਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਸੰਪਾਦਕਸ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ

ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਹਿਕ